

Türk Din Sosyolojisinde Yaşanan Yapısal Güçlükler

Yrd. Doç. Dr. Abdullah ALPEREN*

Atıf / ©- Alperen, A. (2008). Türk Din Sosyolojisinde Yaşanan Yapısal Güçlükler, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8 (2), 81-98.

Özet- Türkiye’de din sosyolojisine olan ilgi ve yapılan çalışmalarda son zamanlardaki artışa paralel olarak çeşitli yöntem sorunları ve yapısal güçlüklerle karşılaşıldığı da bir gerçektir. Sosyolojinin bir bilim olarak ortaya çıkmasından bu yana geçen yaklaşık iki yüz yıllık süreç, sosyolojide yöntem sorunlarının ve tartışmalarının da tarihi olagelmıştır. Sosyal bilimlerde ve sosyolojide yöntem, geniş bir felsefi arka planı olan, pek çok farklı disiplinin çeşitli katkılarının olduğu bir alandır. Sosyoloji özelinde yöntem konusu, sosyolojinin ne olduğu, nasıl bir bilim olduğu tartışılmadan iyi anlaşılabilir. Bu problemlerden bazıları din sosyolojisinin konusundan kaynaklandığı gibi, diğer bir kısmı da konuya yaklaşımdan ve araştırmacıdan kaynaklanan hususlardır.

Anahtar sözcükler- Yöntem, kuramsal araştırma, empirik araştırma, din sosyolojisi.

Giriş

Türkiye’de din sosyolojisine olan ilgi ve yapılan çalışmalarda son zamanlarda önemli bir artışın olduğu gözlenmektedir. Alana olan ilgi ve yapılan çalışmalardaki artışa paralel olarak metodik bazı problemlerin ve güçlüklerin doğuşuna da tanıklık edilmektedir. Özellikle modern teorinin dinin sonunun geldiğine ilişkin öngörülerinin geçerliliğini kaybetmesiyle birlikte dinin sosyolojik analizi, yeni problemler eşliğinde tekrar önem kazanmaktadır. Sosyolojinin bir bilim olarak ortaya çıkmasından bu yana geçen yaklaşık iki yüz yıllık süreç, sosyolojide yöntem sorunlarının ve tartışmalarının da tarihi olagelmıştır. Sosyal bilimlerde ve sosyolojide

* Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Sosyolojisi Anabilim Dalı.

yöntem, geniş bir felsefi arka planı olan, pek çok farklı disiplinlerin çeşitli katkılarının olduğu bir alandır. Din sosyolojisi özelinde ise yöntem konusuna eğilebilmek, öncelikle sosyolojinin neliğinin ve nasıl bir bilim olduğunun ortaya konulmasını gerekli kılar. Bu problemlerin bazıları, din sosyolojisinin konusundan kaynaklandığı gibi, diğer bir kısmı da konuya yaklaşımdan ve araştırmacıdan kaynaklanmaktadır. Din sosyolojisinde karşılaşılan güçlükleri, bir bakıma bu alanda yapılan çalışmaların bir neticesi olarak görmek de mümkündür. Zira, araştırmaların çoğalmasına paralel olarak problem ve zorluklar kendilerini belirgin kılmaktadır.

İslamiyet'in ve Müslümanların dini yaşayışlarının din sosyolojisi açısından incelenmeye değer bir olgu olduğunun kabul edilmesi neticesinde gelişen Türk din sosyolojisi, araştırma alanı yeni bir takım yapısal güçlüklerle karşılaşmıştır. Alanın gelişebilmesi, yaşanan bu güçlüklerin belirlenmesini gerekli kılmaktadır. Ancak, problemlerin tespit edilmesi kadar çözüme yönelik düşüncelerin üretilmesi de bir o kadar önem taşımaktadır. İşte bu araştırmada biz bunları ana hatlarıyla şu başlıklar altında toplayıp açıklamaya çalışacağız:

- Konudan kaynaklanan problemler.
- Ortak bir dil geliştirememek.
- Tercümeleden kaynaklanan sıkıntılar.
- Batılı kuramların yerel olarak özümsememesi.
- Empirik ve kuramsal araştırmalarda karşılaşılan sıkıntılar.
- Araştırmacıdan kaynaklanan problemler.

1. Konudan Kaynaklanan Problemler

Bir araştırmacı, ilk olarak araştırmak istediği konuyu belirleyerek işe başlamalıdır. Ancak konunun sınırlarının tayin edilmesi neyin, nasıl araştırılacağıın tesbiti açısından önem taşımaktadır. Bu çerçevede konunun çok dar ya da çok geniş bir alanı kapsamaması dikkat edilmesi gereken öncelikli husustur. Bunun için araştırmaya başlanmadan önce bir literatür taramasının yapılması, konunun sınırlandırılması ve problemin ilişkili olduğu diğer konularla bağlarının belirlenmesine yardımcı olur. Konunun güncelliği, yeterli kaynağın olması, konunun toplumsal öneme sahip olması ve bilimsel bakımdan araştırılmaya değer olması diğer özellikler olarak vurgulanabilir (Sezal, 2002: 68). Türkiye'de din alanı, uzun süre sosyologlar tarafından ihmal edilmiştir. Din/İslam uzun süre ya görmezden gelinmiş ya da yok sayılmıştır. Ancak 1950'lerden itibaren Türkiye'de yaşanan köklü yapısal ve sosyal değişimler netice-

sinde din yavaş yavaş sosyal bilimcilerin gündeminde kendisine yer bulmaya başlamıştır. Bu dönemden itibaren hem ilahiyat fakültelerinin bünyelerinde, hem de sosyoloji bölümlerinde din sosyolojisiyle uğraşan akademisyenlerin oranında önemli bir artış dikkat çekmektedir. Türkiye’de ilk dönemlerde dinle meşgul olmak, sadece Batı’da olduğu gibi kilise ve din adamlarıyla sınırlı görülüyordu. Ancak, İslam ne kilise teşkilatına ne de ayrı bir din adamları sınıfına sahip olmadığı için, dinle ilgili bilimsel çalışmaların 1980’li yıllara kadar yeterli olmadığı görülmektedir. 1980’lerin başlarından itibaren Türkiye’nin ekonomik ve sosyal bakımdan dışa açılma politikalarına paralel olarak din alanı da incelenmeye ve ilgiye değer bir olgu olarak görülmeye başlanmıştır.

Dini alanın araştırılmasına yönelik ilginin artmasının sebeplerinden biri de; ekonomik ve sosyal reformları gerçekleştiren siyasetçi ve üst düzey bürokratların dindarlıkları ya da dindar çevrelerle ve birtakım İslami cemaat ve tarikatlarla irtibatlı olmalarıdır. Paralel bir durum da, ekonomik yapıda üst sınıflarda yer alan ve Müslüman kimliğine vurgu yapan sermayedar zengin sınıfın gelişmesidir. Bunlar daha çok Anadolu kökenli dindar ailelerden gelmiş ve ticaret ve sanayide başarılı olmuş iş adamlarıdır. Bir başka gelişme de, yeni eğitilmiş bir sınıfın, yeni İslami kimlikleriyle kendilerini tanıtmalarıdır. Daha önce tahsil görmemiş cahil, köylü sınıflar tarafından temsil edilen İslamiyet, modernitenin sözcülüğünü yapan elitlere göre toplumun gelişmesiyle dinin gerileyeceği şeklindeki varsayıma dayanıyordu. Ancak gelişmeler, yukarıda ifade ettiğimiz gibi modernleşme/sekülerleşme teorisinin aksi bir durum ortaya çıkarıyordu. Hatta, Batı toplumlarının dini yapısında ortaya çıkan pek çok gelişmeye Türk modernleşmesi tarihinde rastlanılmamıştır. Örneğin, Tanzimat ve Cumhuriyet dönemi bazı aydınlarımız Batı’da olduğu gibi dinin reforme edilerek bir Türk Rönesans’ı gerçekleştirebileceğine inanıyorlardı. Fakat, dini yenileşme hareketleri Türkiye’de böyle bir reform hareketini oluşturamamıştır. Aslında dinin ortadan kaldırılamayacağını anlaşılmaması, sosyal bir realite olan dinin etki ve tepkilerini incelemeye değer bir olgu olarak ortaya çıkarmıştır. Bir başka sebep ise, başta ABD olmak üzere, Batılı büyük güçlerin sömürü politikasının bir parçası olarak Batı dışı toplumların, özelde İslam ülkelerinin dini sosyal yapılarının analizine yönelik ilgi Türk aydınlarını da etkilemiştir.

Türkiye’de din sosyolojisi çalışmalarında görülen eğilimlerden birisi, İslamiyet’in tarihsel gelişim süreci ve aşamalarıyla ilgili yapılan çalışmalardır. İkinci kol, din ile din dışı (profan) kurumlar arasındaki karşılıklı ilişki, etki ve tepkilerin araştırılmasını amaçlamıştır. Bu bağlamda, özellikle din devlet ilişkileri, laiklik/sekülerlik, dini gruplar, cemaat ve tarikatlar, yeni dini hareketler ve İslami gruplaşmalar, İslam’ın eğitim-öğretim kurumlarındaki yeri ve

rolü ile ilgili çalışmalar, başörtüsü/türban tartışmaları ve kamusal alan, din ve ekonomi ilişkileri yer almaktadır.

Din-ekonomi ilişkilerinde de Türk sosyolojisinde iki ana kol, yaklaşımdan söz edilebilir. Bunlardan biri Marksist, diğeri ise Weberci yaklaşımlardır. Burada 1980'li yıllara kadar Türk sosyolojisinde din-ekonomi ilişkisinin araştırılmasında Marksist eğilim baskındır. Daha sonra ekonomik alanda görülen liberalleşme ve serbest piyasa düzeninin hakim olmaya başlamasıyla birlikte Weberyen yaklaşımın öne geçtiğini söyleyebiliriz. Bu yönelimde, yeşil sermaye, Anadolu kaplanları, İslamcı sermaye, Müsiad, İslamcı holdingler vs. gibi değişik adlandırmalar altında kendini dindar olarak tanımlayan ya da daha önce de ifade ettiğimiz üzere dini kimliğine vurgu yapan yeni bir sanayici sermayedar sınıfın gelişmesinin önemli katkısının olduğu söylenebilir.

Türkiye'de modernleşme sürecinde, genelde dini düşünceyi ilkel bir düşünce biçimi olarak tanımlayan sosyolojik görüş benimsenmekle kalmamış, İslam toplumun geri kalmasına neden olan din olarak, genel olarak dinsel düşünceden daha da olumsuz bir tanım kazanmıştır (Mert, 2001: 200).

Türkiye'de Batı düşünce dünyasına dahil olma gayretleri de kısır kalmıştır. Bir kere sosyal bilimler Türkiye'de on dokuzuncu yüzyıl pozitivist yaklaşımını ne din konusunda ne de genel olarak aşabilmiş, sosyal bilimler çalışmaları yakın zamana kadar sığ pozitivist yaklaşımlardan kurtulamamıştır (Mert, 2001: 201).

Öncelikle, sosyal bilimin din karşısındaki tutumunun sonuçları din konusuyla sınırlı olmamıştır. Toplumsal sorunlarının nedenini din olarak gören bir toplumda ve bu toplum yaşama savaşı verirken bir kurtarıcı payesi kazanmış olan sosyal bilim, sosyal bilimlerin Batı'dan ithal edildiği o dönemin perspektifi olan pozitivist köre köre bağlanmış, bu etkiden halen tamamen kurtulamamıştır. Bu çerçevede, toplumun yeniden yapılanmasının mimarları olarak görülen seçkin kesim aydınlar, bu perspektiften kurtulamamış, toplum mimarlığı-mühendisliği anlayışını çalışmalarına yansıtılmışlardır. Bu atmosfer içinde tüm düşünce mirasımız dinsel düşünce çerçevesi içinde olduğu için reddedilmiş, sosyal bilimler de, genel olarak düşünce dünyamız da bu fakirliğe mahkum edilmiştir (Mert, 2001: 202-203).

Son olarak, sosyal bilimler ve din ilişkisinin genelde ve başından beri gerilimli biçimde kurulmuş olmasının ötesinde, Türkiye koşullarında sosyal bilimlerin dinle kurduğu ilişki fazladan ciddi bir kavram karışıklığına neden olmuştur.

2. Ortak Bir Dil Geliştirememek

Türk din sosyolojisinin önemli bir problem alanı da, ortak bir dilin geliştirilemeyeşidir. Zira, bilim sadece bilginin üretimi ile sınırlı bir faaliyet değil, kendine has kavramsal yapısıyla da ayırt edicilik kazanır. Türk din sosyolojisi bu anlamda ortak bir dil yapısına sahip değildir. Burada önemli bir husus da, çok farklı sosyolojik akımların etkileridir. Her şeyden önce, din sosyolojisinin temel kavramlarının Türkçe karşılıklarının dilimize kazandırılması, bu alanda çalışanlara düşen önemli bir görevdir. İnsan kavramlarla düşünür. Dolayısıyla dil ve dilin yapısı ile kullanılan kelimeler, toplumların gelişmişlik düzeylerinin de önemli bir göstergesidir. Eğer kullanılan kelime ya da kavram karşısındakinin zihninde bir çağrışım uyandırmıyorsa, kişi ona yabancıdır demektir. Bu itibarla din sosyolojisi de Türk toplumunun mantalitesine uygun bir dil geliştirmek zorundadır. Kendi kavramlarını üretmeden gelişmiş bir Türk din sosyolojisinden söz edilemeyeceği muhakkaktır.

Her bilimsel terime Türkçe bir karşılık bulunabilir ve bulunmalı mıdır? Böyle bir görüş, “bizim dilimizde de bir bilim dili olur”u dogmalaştırırken, farkına varmaksızın dili de bilimi de geri plan atıp “biz”i öne çıkartmış olur; burada önemli olan, artık bilim dilinin kendisi değil, “bizim”ki olmasıdır. Hele “bizim de olsun” sevdası, “öz be öz bizden olsun” fanatikliğine dönüştüğü ölçüde, “nasıl olursa olsun” özensizliğini de beraberinde getirecek, daha doğrusu zorunlu kılacaktır. Zira hiçbir dil, sırf kendi kökleriyle sınırlı kalarak mevcut ve mümkün kavramların her birini açık seçik olarak adlandırma gücüne sahip değildir (Cangızbay, 1999: 17).

Bilim yapabilenlerin dili ‘bilim dili’ olur. Zira bilimsel bilgi üretimi, aynı zamanda dilsel bir üretim olarak gerçekleşir. Şöyle ki bilim, her şeyin apaçık olmaması, yani bize apaçık geldiği şekilde cereyan ediyor olmamasından dolayı vardır. Bilimsel bilgi ister istemez, doğrudan duyularımız/duyulmayıp yaşayarak algıladığımız görsel (ampirik) zatiyetlere tekabül eden kavramlarla değil, tam tersine zihin düzeyinde inşa edilecek ve de hiç biri görsel zatiyetlerden hiçbirleriyle birebir çakışma içinde bulunmayan kavramlar şeklinde varlık kazanacaktır. Burada söz konusu olan kavramlar, içerikleri doğrudan görülmüş-duyulanmış-yaşanmış olmadığına göre, o güne kadar oluşmuş olan dilde kendisine işaret eden hiçbir sözcüğün bulunmasına imkan bulunmayan; dolayısıyla da işaret edilmek üzere mevcut sözcüklerden farklı bir terim oluşturulmasını zorunlu kılan kavramlardır (Cangızbay, 1999: 18).

Her şeyden önce yabancı bilimsel terimlere Türkçe karşılık bulur/üretirken çok sık tekrarlanan, “yabancı terim öylesine Türkçeleştirilmelidir ki, bu dili konuşan herkes, terimle neyin kastedildiğini hemen, doğrudan anlayabilmelidir” şeklindeki anlayışın bilimsel bilginin anadili

bilgisine indirgenmesi, dolayısıyla da bilim öğretiminin zımnen gereksiz ilan edilmesi gibi bir sonuç doğuracağı aşıkardır. Hem yabancı kökenli kelimelerin o dildeki karşılıklarının türetilmesi ve hem de yeni bilimsel terimlerin üretilmesi doğrudan diltelerin değil, söz konusu terimlerin ilişkin olduğu bilim dalında uzmanlaşmış kişilerin yapabileceği bir iştir (Cangızbay, 1999: 20-21). Aksi taktirde hem kavramlar yerli yerine oturmamakta hem de benimsenip kullanılmasında türlü güçlükler yaşanmaktadır. Bunun en güzel örneklerini, diltelerin ürettikleri 'uydurukça' olarak nitelendirilen kavramlarda görmekteyiz.

Aydınlanma kuramına göre, akıl evrensellik iddiasında bulunabilir. Diğer yandan, diller, özel ve ayırıcı olmalıdır. Dil onunla beraber düşündüğümüz kategorileri yarattığında, farklı bir zamanda ve farklı bir dilde yazarların düşünüşünü herhangi bir anlama çabası zorluklarla doludur. Tıpkı bizimkilerin bizimki tarafından belirlenmesi gibi, onların düşünceleri de tarihsel durumları tarafından belirlenmelidir. Gadamer, tekrar tekrar dilin önceliğini vurgular. Geleneğin 'karakter olarak dilsel olduğunu' söyler ve Wittgenstein'inkini hatırlatan bir tutumla, 'yaşamın tüm insan topluluğu biçimlerinin, dilsel topluluk biçimleri olduğunu' belirtir. Dünyamızı dil yarattığından, insan toplumu ve dil değiştiğinde, bir anlamda farklı dünyalar birbirini izleyecektir (Trigg, 2005: 259).

Bir yöntem karmaşası yaşayan çalışmalarda çelişkilerin kendini en çok gösterdiği alan kavramsal çerçevedir. Bu durum hem teorik çerçevenin inşasında hem de uygulamaya ilişkin kavramların işler hale getirilmesinde geçerlidir. Dolayısıyla paradigmatik farklılıklar dikkate alınmadan oluşturulan kavramsal çerçeveler, araştırmanın düzenlilik ve iç tutarlılık bakımından sorun yaşamasına neden olmaktadır (Çiftçi, 2003:13).

Paradigmatik uyumluluk sorunu, din sosyolojisi araştırmalarında da kavramsal çerçevenin oluşturulmasında öne çıkan temel problemlerden biridir. Çoğu kez kavramların ait oldukları kuramsal bağlantıları dikkate alınmadan aktarılması, araştırma desenine uygun bir şekilde yeniden tanımlanmaması, sözlük ya da ansiklopedik anlamlarıyla yetinilmesi, gözlem ve bulgulardan hareketle yeni kavramsallaştırmalara gidilmemesi gibi hususlar, paradigmatik uyumlulukla birlikte kendini gösteren diğer yöntem sorunları olarak dikkati çekmektedir (Günay, Taştan, & Çelik, 2005: 203).

Bilindiği gibi sosyal olayların bilimsel açıklanmasında kavramlar genellikle iki şekilde kullanılmaktadır. Bunlardan ilki sosyal bilimcinin kendisine ait olan, yani "gözlemcinin kavramları", diğeri ise araştırılan konuya veya alana özgü olan, yani "katılımcının kavramları"dır.

Kabul etmek gerekir ki, sosyal bilimcinin açıklamaya çalıştığı sosyal gerçeklikle ilgili en uygun olanı, katılımcının kavramlarıdır (Günay, Taştan, & Çelik, 2005: 203).

Kavramlarımız aynı zamanda düşünmenin de araçlarıdır. Kavramlar arasında bağ kurarak düşünürüz, modeller, teoriler kurarız. Teori, kavramlar kullanarak gerçekliğe ilişkin zihnimizde oluşturduğumuz mantıklı bağlantılar bütünüdür (Çelebi, 2004: 96).

Blumer, kavramların empirik göstergelerle ele alınması ve daha sonra gerçek dünyaya uygulanmasına karşıdır. Bu, gerçekliğin ölçülmesi için kesin operasyonel tanımlamalar kuran nicel araştırmanın temel prosedürüdür. Bu yaklaşıma karşı olarak Blumer, sosyal bilimsel kavramları empirik örneklerle yaklaşımda genel bir referans ve rehberlik sağlayan duyarlı kavramlar olarak ele almayı önermektedir. Kavramların ve verilerin birleşmesine ilişkin bu yaklaşım şu anlama gelmektedir ki, bir kavram araştırmacıya genel işaretler seti sağlamaktadır. Kavram artan bir biçimde rafine edilirken reifiye olmaz ve böylece gerçek dünyayla temasını kaybetmez. Bu yaklaşımın devamından gelen şudur; nitel araştırmacı kavramın kapsayabileceği çeşitli formlara uymalıdır. Böylece duyarlı bir kavram sosyal gerçekliğin karmaşıklığıyla yakın bir teması içerir; onu önceden formüle edilmiş imajların içine atmaz (Kuş, 2009: 85).

Bu çerçevede Din Sosyolojisi çalışmalarında bir taraftan yeni kavramlar üretilirken, diğer taraftan mevcut kavram yapılarındaki muğlaklıkların giderilmesine çalışılmalıdır.

3. Tercümelere Kaynaklanan Sıkıntılar

Din sosyoloğunun önündeki güçlüklerden bir diğeri de Batı'lı toplumların incelenmesi, tanınması, anlaşılması, açıklanması için Batılılarca üretilen sosyolojik kavram ve teorilerin Türkçeye olduğu gibi tercüme edilerek Türk toplumunun incelenmesi, tanınması, anlaşılması ve açıklanması için kullanılmasında karşımıza çıkmaktadır. Bir sosyal dünyanın açıklanması için üretilen kavram ve teorilerin başka bir sosyal dünyanın açıklanması için kullanılmasının ardında her iki sosyal dünyanın da özünde aynı olduğu sayılısı yatar. Oysa, Türk sosyal dünyası ile Batı sosyal dünyası aynı değildir. İnsanoğlunun dünyanın her yerinde aynı olması onun sosyalleşmiş formunun da her yerde aynı olduğu sonucunu doğurmamaktadır. Türk sosyal dünyası ile Batı sosyal dünyasının ayrı olması, ne denli iyi tercüme edilirse edilsin, Batı'da geliştirilmiş kavram ve teorilerin Türk sosyal dünyasını açıklamak için yeterli olmaya-çağı anlamına gelir.

Bir dilden başka bir dile, bir kavram dünyasından başka bir kavram dünyasına çeviri mümkündür ama buradaki “mümkünlük” mutlak, her zaman her zeminde geçerli, otomatik bir mütakabiliyetin, mümkünlüğüne işaret etmez. Dil onu kullanan bireylerin geleneklerini, yaşam tarzlarını, dünyaya bakış ve dünyayı algılayış tarzlarını, doğayla ve ötekiyle ilişki tarzlarını yansıtır. Aynı şekilde, dil ile ifade edilen teoriler, ister istemez tarih-bağımlıdır. Teoriler ile modeller arasındaki fark da buradan kaynaklanır. Kavramlar ise, bir modelin değil de bir teorinin kavramı olarak belirmiş iseler tarih ve kültür bağımlılıklarını gizlice taşırlar (Çelebi, 2004: 3). Bu bağlamda ülkemizdeki din sosyolojisi çalışmalarında kuramların çevirisi ve uygulamasında problemler yaşandığı gibi, bazı sosyolojik kavramların çevirisinde de benzer durumlarla karşılaşmaktadır. Özellikle alanı tanımayan kişilerin yapmış olduğu çevirilerde pek çok hataya rastlanmaktadır. Tercüme için bir dili bilmek yeterli değildir. O bilim dalıyla ilgili bir alt yapının olması gerekir. Aynı şekilde tercümelerde her iki dilin tarihi ve toplumsal alt yapısını tanımak da önemlidir.

4. Batılı Kuramların Yerel Olarak Özümsememesi

Bir başka problem alanını ise, Batılı kuramların yerel olarak özümsememesi oluşturmaktadır. Kuram, bilgi edinme sürecinin herhangi bir aşamasında ortaya atılan geçerlik ve güvenilirliği bilimsel yöntemle saptanmış iç tutarlılığı olan bir genel bilgi ve açıklama düzenidir (Gökçe, 1992:51-52; Karasar, 1994: 9). Kuram, bir takım olguları veya olgusal ilişkileri açıklayan kavramsal bir sistemdir. Bilimsel gelişme yeni kuramlar ve yeni olaylarla gerçekleşebildiği gibi, kuram bilimsel gelişmeyi de yönlendirir. Her bilim dalı çeşitli kuramlara dayanır. Hiçbir kuram son şeklini almış sayılmaz. Yeni veriler elde edildikçe kuramların da geliştirilmesi söz konusudur. Aslında kuram geliştirme, elde edilen verilerin, ilişkilerin, olguların, geniş bir çerçeve içinde yorumlanmasıdır. Kuramlar yapılan araştırmalarla devamlı sınanır ve değişen koşullara paralel olarak kuramlarda zaman içerisinde değişiklikler gösterebilir.

Kuramları bilim adamlarının çevresinde cereyan eden olayları daha iyi anlamasına yardım eden, gelecekteki olaylar hakkında hazırlıklı olmasını sağlayan bir araç olarak algılamak gerekir. Kuram, soyut bir genelleme sistemidir, bir modeldir. Geliştirilen kuramlar, araştırma sonuçlarını özetlemeye yaradıkları gibi, yeni araştırmaların yapılmasında yol gösterici, boşlukları ve öncelikli araştırma denencelerini belirleyici bir niteliğe de sahiptir. Din sosyolojisi, din ve toplum arasında cereyan eden ilişkileri ele alırken belli kuramlardan hareket etmektedir. Daha doğrusu dini-sosyal nitelikli olay ve olguları belirli kuramlara dayanarak anlamaya ve açıklama çalışmaktadır.

Ancak din sosyolojisi alanında var olan kuramlar, genellikle Batı temellidir. Burada ortaya çıkan güçlük esasında bir elbisenin herkese giydirilmesidir. Toplumların özelliklerini dikkate almadan uygulanmaya çalışılan kuramlar yanlış sonuçlara yol açabilmektedir. Örnekleri çoğaltmak mümkün, fakat, A. Comte'un Üç Hal Kanunu ve tek çizgili evrim modeli ne kadar Türk toplumunun gelişim çizgileriyle uyumludur. Aynı şekilde Karl Marx'ın kuramı içinde söylenebilir ki, Marks bizzat kendisi Asya Tipi Üretim Tarzı'nın Avrupa'dan farklı olduğunu belirtmiştir. Türk toplumunun dini hayatını sadece Marksist kuramla açıklamanın ortaya çıkardığı sıkıntılar bilinmektedir. Benzer şeyler Durkheim'in din kuramı için de söylenebilir. Yine, dinlerin menşei ile ilgili teoriler örnek gösterilebilir. Bu konuda Türk Din Sosyolojisinin genel olarak M. Weber ve J. Wach ekolü bir kuramsal çizgi takip ettiğini söyleyebiliriz.

Bu hususta vurgulanması gereken Batı'ya ait olan bilimsel verilerin sorgulanmadan kabul edilmesinin altında Türk Aydınının Batı hayranlığı ile Batı karşısındaki ezilmişlik duygusu ya da sosyoloji ve din sosyolojisi alanındaki çalışmaların azlığı neticesinde kendimize ait kuramlar geliştiremeyişimizdir. Son zamanlarda Türk din sosyolojisi alanında sağlanan gelişmeler, bu güçlüğün ortadan kalkacağını göstermektedir.

5. Empirik ya da Kuramsal araştırmalarda karşılaşılan sıkıntılar

Türk sosyoloji tarihine baktığımızda bir dönem teori ağırlıklı çalışmalar hakim olmuş, bu eğilime karşı bir dönem teoriye fazla önem vermeyen empirik çalışmalar daha sık görülmüştür. Genel olarak baktığımız zaman empirik çalışmalar pozitivist metodolojiyi, kuramsal çalışmalar ise anlayıcı metodolojiyi kullanır. Dolayısıyla karşılaşılan güçlükler araştırmanın çeşidine göre değişmektedir.

Kuram oluşturabilmek için bir dizi empirik çalışmaya ihtiyaç vardır (Karasar, 1994: 10). Türkiye'de din sosyolojisi alanında yapılan empirik ve kuramsal çalışmalar Batı ülkeleriyle kıyaslandığında çok cılız kalmaktadır. Esasında empirik çalışmalarla kuramsal çalışmalar birbirlerini desteklediği için bir alandaki eksiklik diğer boyutu da etkilemektedir. Türk din sosyolojisi alanında kuram geliştirebilmek için empirik çalışmaların çoğaltılması gerekmektedir.

Bir başka durum ise, kuramların değişmez genellemeler olarak kabul edilmesidir. Bu bir bakıma geçmiş çağlarda belli otoritelerin aşılamayacağı düşünülerek, otoritelerin görüş ve düşüncelerini değişmez reçeteler olarak kabul eden anlayışa benzemektedir. Toplumumuzda Batılı kuramlar değişmez olarak adeta kutsallaştırılmaktadır. Oysa kuramların yere, zamana göre ve koşullara bağlı olarak değişebileceği kabul edildiğinde, toplumsal yapımıza uygun yeni kuramların yolu açılmış olur.

Ancak, Türk sosyal bilim anlayışı Batı'lı bir çerçevede geliştiği için orada ortaya çıkan, gelişen pek çok problemi ülkemize taşıdığımızı söylemek mümkündür. Bu bağlamda Batı'da ortaya çıkan Aydınlanma düşüncesinin sonuçları sosyal bilimler için iki bakımdan önem taşımaktadır. İlki, aydınlanmanın insan düşüncesini belirli tarihsel ve kültürel unsurların belirsizliğinden temizleyerek hakikate ulaşma arzusunun sosyal bilimlerdeki ifadesini, ortak bir insan doğası bulma çabasında bulmasıdır. Sosyal bilimlerdeki "hakikate", insanları tarihsel ve kültürel varlıklar olarak incelemek yoluyla değil, belirli bir zaman ve mekana ait çarpıtma ve önyargılardan arınmış tarihüstü/tarihdışı bir insan doğası anlayışı formüle edilerek varılabilecekti. İkincisi ise, Aydınlanma düşüncesinin, geliştirilen sosyal bilim metodolojisi üzerinde bıraktığı derin etkidir. Newton ve Galile ile birlikte doğa bilimleri, baş döndüren bir başarıyla doğal dünyayı fethetmeye başlamıştı. Bu başarı, sosyal bilimler için de etkisini göstermeyecek değildi. Aksine sosyal bilimler bu zaferin gölgesinde boy verdi. Eğer doğa bilimlerinin yöntemlerine tam anlamıyla bağlı kalınırsa, o zaman, bu bilimlerin harikulade başarıları sosyal bilimlerde de tekrarlanabilecekti. Sosyal bilimlerin yapması gereken tek şey, kendi Newton'unu beklemektir (Hekman,1999:16). Thomas Kuhn'a göre doğa bilimlerinin gücü, sorunları ve yöntemleri tanımlayan genel, ortak paradigmalara geliştirilerek, sonu gelmez metodolojik tartışmaların üstesinden gelebilme yetisinden kaynaklanıyordu (Rabinow & Sullivan, 1990: 2). Böylece aydınlanma düşüncesi, sosyal bilimlere; tarihsel ve kültürel önyargılardan arındırılmış insan doğasına ilişkin ezeli ve ebedi hakikatlere/doğrulara dayanan bir sosyal bilim metodolojisi geliştirmek doğa bilimlerinin nomolojik-tümevarımcı yöntemini takip etmeyi (Hekman, 1999: 17) dikte etmekteydi. Ancak, pozitivist sosyal bilim eleştirilenleri, konusu temelden farklı olduğu için, sosyal bilimlerin doğa ilimlerinden bağımsız, kendine özgü bir metodolojiyi gerektirdiğini ileri sürerler. Bu eleştirileri yöneltenlerin pek çoğuna göre, eğer "bilim" doğa bilimleri modeline dayalı bir "nesnel veri" toplayıcılığı olarak tanımlanırsa, o zaman sosyal bilimler bilimsel değildirler ve bilimsel olamazlar (Hekman,1999:19).

Aynı zamanda sosyal bilimlerin hangi metod ya da metodları kullanması gerektiği de önemli bir tartışma konusudur. Batı'da gücünü kaybetmiş olmasına rağmen Türkiye'de günümüzde de etkisini sürdüren katı pozitivist anlayış deney ve gözleme dayanmayan hiçbir bilgiyi bilimsel olarak kabul etmemektedir. Dolayısıyla bilimsel bilgi elde edebilmek için pozitivistler, sosyal bilimlerin doğa bilimlerinin metodolojisini kullanması gerektiğini; çünkü bu iki bilim dalı arasında hiçbir esaslı farklılık olmadığını iddia ettiler. Öte yandan hümanistler, sosyal bilimlerin doğa bilimlerinden nitelik bakımından farklı olduklarını ve bu yüzden de farklı bir metodolojiyi gerektirdiklerini savundular. Ancak tartışmanın taraflarından hiçbiri

Aydınlanma düşüncesinin şu temel ilkesini sorgulamamışlardır: hakikatin/doğrunun bilimsel yöntemle özdeşleştirilmesi (Hekman,1999: 38).

Pozitif bir toplumbilim kurmak isteyenler (veya daha genel olarak, toplumsal bilimlerde bilimsel yöntemi kullanmak isteyenler) şunu da gördüler ki, toplumsal araştırmada, maddi veya maddi olmayan varlıkların incelenmesinde tesadüf edilemeyen üç yeni öğeyle karşılaşmaktadır. Önce insan hem gözlemleyen, hem de gözlem edilen şeydir; bu da, "insan davranışı hakkındaki araştırmaların objektifliği" gibi çok önemli bir sorun doğurmaktadır. Sonra, gözlem edenle edilen arasında bir bağlantı, bir ilişki, bir alıp-verme vardır; bu durum yeni bir keşif ufku açmakla beraber, araştırma yöntemleri bakımından bir çok güçlükler yaratmaktadır. Nihayet, insan davranışı, gözlem, karşılaştırma ve tecrübeye olanak vermek üzere, açık ve kontrolü kabil koşullara tabi tutulma bakımından çok daha girift ve karışık olarak belirmektedir (Meray, 1982: 52-53).

Pozitivistler, sosyal olguların eşyalar (nesnelere) gibi ele alınabileceklerine; bu şeyleri araştıranların onlarla ilişkilerinde tam bir tarafsızlık tutumu takınabileceklerine ve bu açıdan girilmiş araştırmaların da kendilerinden toplumsal kanunların çıkarılabileceği bir deneysel genellemeler bütününi tedrici bir şekilde geliştirebileceğine inandılar. Bu kanunlar iki çeşit olacaktı: belirli sosyal olguların zorunlu olarak birlikte bulunuşlarının ifadeleri, yani sosyal statüin kanunları ile zorunlu olarak birbirlerini izleyen olaylar dizisinin ifadeleri, yani sosyal dinamiğin kanunları (Sezer, 1993: 41; Solmaz & Çapcıoğlu, 2006: 47).

Pozitivistler insanların, hayatın nihai manası, gayesi veya menşei hakkındaki cevaplandırılmayan sorular sormayı terk ettikleri zaman, bir toplum biliminin bu yapısının ileri gidebileceğine inandılar ve kendilerini, gözlemlenebilir şeylerin nasıl incelenebileceği hakkındaki uygun "bilimsel" sorulara cevaplar aramakla sınırlandırdılar. Doğa bilimleri, dini ve metafizik düşüncelerden alakasını kesince ilerlemişlerdi; bu bağımsızlık başarılı olduğunda, sosyoloji de aynı ilerlemeyi sağlayabilirdi (Solmaz & Çapcıoğlu, 2006: 47). Aynı yaklaşım Türkiye'deki din sosyolojik çalışmalarda güncelliğini korumaktadır.

Pozitivizm, zihinlerin sosyal tekamül nazariyeleri üzerinde yoğunlaşmasını da teşvik etmiştir (Solmaz & Çapcıoğlu, 2006: 48). Bu anlayış, Türkiye'de dinin sosyologlar tarafından incelenmesini geciktirmiştir. Din/İslam ya incelenmeye değer bulunmamış ya da zamanla ortadan kalkacak bir fenomen olarak görüldüğü için araştırılmaya değer bulunmamıştır.

Sosyal bilimlerin bilimsel karakteri sık sık vurgulanır ve bilimsel kanunların çatısı altında irdelenemeyen her şey dışarıda bırakılır. Bu noktada, bir sosyal bilimin işlevi, nedenleri

ortaya çıkarmaktan ziyade, anlaşılır olanı yorumlamak ve tefsir etmektir. İnsanlar fiziksel objelerden farklıdır ve farklı biçimde kavranmaları gerekir. Doğal bilimi model olarak alanların 'natüralist' yaklaşımına karşı gelişen bu yaklaşım 'hümanist' olarak nitelendirilmiştir (Trigg, 2005: 11).

Bu noktada M. Scheler, bilimsel dünya görüşünün "mutlak varlık"ın tek doğru ve değişmez temsili olmadığını ileri sürer. Bilimsel dünya görüşü, tersine, pek çok farklı bilgi türünden sadece birisidir. Scheler'in en önemli katkısı, bilimsel rasyonalitenin hakimiyetine meydan okumasıdır. Durkheimci okulun aksine Scheler, bilim adamlarının mutlak hakikat iddiasının sahteliğini kavrar. Ve yine Şikago okulundan farklı olarak o, gerçekliğin bireysel psikolojik inşasının değil, sosyal inşasının altını çizer (Hekman,1999: 42-43).

Schutz'un sosyal fenomenolojisinin amacı ise, anlamın sosyal dünyadaki oluşumunu ve buna bağlı olarak da sosyal aktörlerin içinde hareket ettikleri sağduyu gerçekliğinin inşasını açıklamaktır (Hekman,1999:44). O bilgiyi mümkün olan en geniş anlamıyla tanımlar: belirli bir grubun üyelerinin "bilme" talebinde buldukları her şey. Alfred Schutz'un temel tezi şudur: her türlü bilgi, tanımı gereği sosyaldır veya onun terimleriyle ifade edersek, öznelarasıdır (Hekman,1999:45). Schutz'un bireyci paradigmaya olan bağlılığı, Husserlci fenomenolojinin şu temel postülasından kaynaklanır: bütün anlam birey ego'nun intensiyonel edimleriyle inşa edilir (Hekman,1999:46).

Hermenötikteki temel vurgu, anlama ve iletişimedir. Genel yasalar ve düzenlilikler arayan daha bilimsel bir toplum görüşüne karşı çıkar. Hermenötüğün paradigması, haylaz varisi postmodernizmininki gibi, metnin yorumlanmasıdır. Hermenötikte, metin geleneksel olacak ve sorun, tamamen farklı bir durumda yazılmış bir şeyi kendi şartlarımızda nasıl anlayabileceğimiz olacaktır. Uygun bir yorum, iki bağlamın da karşılıklı etkileşimine imkan tanımalıdır. Gadamer bundan 'evrenlerin füzyonu' olarak bahseder. Sorun şu ki, metin kendi geleneğine geri çekilirken, görünüşe göre anlamın tarihsel doğası, doktrini bizi kendi geleneğimiz içine hapseder. Hermenötik bu uçurumun nasıl aşılabileceğini göstermek zorunda gibi görünmektedir (Trigg, 2005: 258-259). Günümüz sosyal bilimcileri açıklamayı, ilk yorum bilimciler gibi Auslegen yani tefsirlerle, şerhlerle açıklama anlamında değil, fakat daha ziyade Erklaren olarak, yani sebeplerin veya güdülerin araştırılması olarak anlamaktadırlar (Freund, 1991: 30).

Dilthey bu metodu, "ruhi hayatı onun tezahürü olan duyulur işaretler yardımıyla, kendisi sayesinde tanıdığımız süreç" olarak tanımlamıştır. Diğer bir ifadeyle, psikolojiye başvur-

ma hesaba katılmazsa, bu metot anlamlarla keşfedilir. Bu haliyle onun vazifesi, sözler kadar yazıları ve jestleri de, kısaca her fiili ve her eseri, dahil oldukları bütünlük içinde tekilliklerini muhafaza ederek, yani onları tasvir ve tahlil etmek için lüzumlu kavramlarla tecrübenin orijinalliğini koruyarak, yorumlamaktır (Freund, 1991: 56).

Bu türlü bir yorumlamanın Dilthey'in açıkça itiraf ettiği gibi, kaçınılmaz bir şekilde, sırf bir bütünün unsurlarını değil, fakat anlamlarını da tenkidi bir tarzda kavramayı deneyen bir nazariyeye dayandığı açıktır. Bu açıdan, yorumlama "yorumcunun dahiliğine bağlıdır, gerçekten de o, uzun bir buluşmayla, yazarın mesele hakkındaki sürekli bir incelemesiyle genişlemiş, samimi bir ilgiye dayanır", fakat aynı zamanda dahi münekkidler tarafından yapılan yorumlamadan o ölçüde yetenekli olmayanlara yardımcı olmaya elverişli bazı teknik kaideler çıkarmak mümkündür. Böyle anlaşıldığında, yorum bilimi yorumlamayı ve açıklamayı bağdaştırma imkanı sağlar, zira iki metot arasında "tam tespit edilmiş bir sınır yoktur, fakat sadece kademeli bir farklılaşma vardır" (Freund, 1991: 56-57). Dilthey'in düşüncesine göre, toplum basit bir fertler yığını değildir, fakat fertler ve toplum aynı anda doğrudan doğruya meydana gelmişlerdir (Freund, 1991: 57).

Hermenötik felsefe geleneğinden gelen Gadamer ise, özellikle anlamın önemi üzerinde durur. Anlamı bireysel bilince yerleştiren fenomenologlardan farklı olarak, Gadamer ve diğerleri, anlamı tipik bir biçimde geleneğe yerleştirirler. Dilin rolü, öznelerin içinde buldukları dilsel dünya nedeniyle oldukları şey olmayı sürdürdükleri şeklinde vurgulanır. Yorumcularda ayrıcalıklı bir konumda olduklarını iddia edemezler, çünkü onlar da bir gelenek içine yerleştirilmişlerdir ve yorumlarının, yapıldığı şartlara bağımlı olduğunu kabul etmelidirler.

Sosyal bilimlerin bir paradigma çağının olamayacağı tartışılan konulardandır. Bu savımız doğru ise, sosyal bilimlerin krizi, doğrudan doğruya sosyal araştırmanın doğasıyla ilgilidir. Krizin kökünde, insan bilimlerinin bir biçimde mutlaka çağdaş doğa bilimlerinin yolunu izleme yazgısını taşıdığına ilişkin anlayış yatmaktadır. Bu egemen beklentiye yaslanmış sosyal bilimlerinde müzminleşmiştir; bu saplantı, araştırmacıları insan dünyasıyla ciddi biçimde ilgilenmekten sık sık alıkoyar ve tümüyle biçimsel tartışma ve önermelerin kısırlığına götürür olmuştur (Rabinow & Sullivan, 1990: 3).

Problemin boyutlarından biri de Batı'lı kuramların kapsam ve sınırlarının tam olarak belirlenememesidir. Burada eksik bilgiye dayalı yanlış yorumlamaların önemli bir payı vardır. Batılı kuramlar tam olarak anlaşılmadan Türk toplumuna uygulanmakta, bu da yanlış sonuçların ve değerlendirmelerin yapılmasına yol açmaktadır. Bunun en sık yapıldığı/görüldüğü

alan ise dindir. Gerek alandan gerekse alan dışından pek çok araştırmacı, dini ve işlevlerini Batılı kuramsal çerçevede ele alıp değerlendirdiği için, varılan sonuçlar da bizim toplumumuzun gerçeklerine uzak kalmaktadır. Oysa, Batı'lı kuramların ne söylediği tam olarak kavrandıktan sonra, kendi toplumuzla ilgili çözümler yapılması bizleri daha doğru ve sağlıklı sonuçlara götürür. Bir husus da sosyal bilimlerde evrensel boyutlu kuramların olup olmayacağı meselesidir. Bu noktada Batı'da geliştirilen kuramların olduğu gibi kabul edilmesinden ziyade, gerekli düzenlemeler ve düzeltmeler yapılarak uyarlanması gerekir kanaatindeyiz. Aynı şekilde, toplumun dini sosyal hayatının belirli bir kuramla açıklanamayacağı da ortadadır.

Ancak sosyolojik problemler sadece teorik meselelerle sınırlı değildir. Benzer şekilde empirik çalışmalar da pek çok güçlüğü bünyesinde barındırmaktadır. Bir empirik araştırmada konunun belirlenmesinden örneklemin seçimine, veri toplama araçlarından verilerin analizi ve bulguların yorumlanmasına kadar her aşamada çeşitli problemler vardır. Dolayısıyla pozitivist bilgi anlayışının savunduğu deney ve gözleme dayalı olarak elde edilen bilgilerin kesinliği ve yanılmazlığı bu anlamda ciddi olarak sorgulanmaktadır.

Empirik araştırmalar betimsel, ilişkisel ve deneysel olabilir. Betimsel araştırmalarda incelenen fenomenin genel anlamda tasviri yapılır. Korelasyon çalışmalarında ise amaç, tutum ve davranışların sistemli bir şekilde başka faktörlerle ilişkili olup olmadığını ortaya koymaktır. Deneysel araştırmalarda ise sebep-sonuç ilişkisine dair bir bilgiyi ortaya çıkartma amacı söz konusudur. Ancak gerek yurt dışında gerekse ülkemizde din ve dindarlıkla ilgili tecrübi araştırmalarda çoğunlukla betimsel ve korelasyonel yöntemlerin tercih edildiği görülmektedir. Betimsel çalışmalarda gözlem, anket ve mülakat gibi çeşitli bilgi elde etme vasıtaları kullanılırken korelasyonel çalışmalarda ise çeşitli ölçekler kullanılmaktadır (Yapıcı, 2005, 315).

Empirik çalışmalarda karşılaşılan sıkıntılardan biri olgu-ölçek ilişkisidir. Şayet sadece ölçekten hareket edilirse olgunun çarpıtılması, dolayısıyla yanlış kavramlaştırılması ve anlaşılması; sadece olgudan hareket edildiği zaman ise, ölçeğin nasıl şekillendirileceği ve hatta bir ölçek oluşturmada karşılaşılan güçlüklerin olgudan ne derece bağımsız olduğu meselesi öne çıkmaktadır. Hatta, ölçek temelde olgudan hareket etse bile, ilgili olguyu gerçekten ölçüp ölçmediği bir sorun olarak belirlemektedir. Ölçüm araçlarının güvenilirliği, nesnel bir ölçümün yapılıp yapılamayacağı ise bir başka sorun olarak görülmektedir (Yapıcı, 2005, 316-321). Esasında her ölçüm olgu alanına bir müdahaledir ve olguda değişiklikler yaratmaktadır. Bununla birlikte, çeşitli ölçme hataları da hesaba katılırsa nesnel bir ölçümün yapılıp yapılmayacağı tartışma götürür bir meseledir. Bu noktada bilimsel bilgiyi deney ve gözlem verile-

riyle sınırlandıran pozitivist anlayışın sınırlılığı da ortay çıkmaktadır. Bilim ilerledikçe ölçüm araçları gelişip farklılaşmakta bu da elde edilen sonuçlarda değişikliklere yol açmaktadır. Her şeyden öncede toplum değişmektedir. Bu yönüyle empirik çalışmalar, toplumun belirli bir kesiti ve dönemi ile ilgili bilgi verebilir. Elde edilen sonuçların bütün zaman ve mekana genelleştirilmesi beklenemez.

6. Araştırmacıdan Kaynaklanan Problem ve Sıkıntılar

Araştırmacıdan kaynaklanan problemler, üzerinde durulması gereken başka bir husustur. Bu husus, bilimin temelinde bir takım değer yargılarının bulunabileceğini gösterir (Türkdoğan,1995: 172). Sosyolog, incelediği toplumun bir üyesidir. Bu durum, olaylara bakışını ve değerlendirmesini etkileyen önemli bir faktördür. Aynı zamanda sosyolog ya da herhangi bir bilim adamını yaşadığı sosyal çevreden tamamen soyutlamak imkanı yoktur. İçerisinde yaşadığı toplumun inanç, değer ve ahlakından bağımsız olarak yetişmesi ve yaşaması söz konusu değildir (Sezer, 1993: 42-43). Araştırmacının kişisel kökeni, bağlı olduğu sınıfsal statü ve akademik alanın mikro kozmosunda, yani belirli bir anda ona sunulan entelektüel konular ve bunun da ötesinde iktidar alanındaki konumu (Perşembe, 2005: 92) belirleyicidir.

Bu çerçevede emik ve etik yaklaşımlar önem kazanmaktadır. Bir topluluğun kendisine bakışı için emik, topluluğun dışındakilerin topluluğa bakışı için ise etik yaklaşım tabiri kullanılmaktadır. Araştırmacının mensubu olmadığı toplumu incelerken etnosentrik bir yaklaşım benimseyebilir. Özellikle farklı toplumların dini-sosyal hayatları söz konusu olduğunda yanlı tutum ve tavır alışlar sergilendiği sık rastlanılan bir durumdur. Bunun örneklerini Avrupa sosyolojisinde görmek mümkündür. Diğer toplumların Avrupa toplum ve kültürü temel alınarak değerlendirilme yoluna gidildiği görülmektedir.

Sonuç olarak, Din sosyolojisi Türkiye’de henüz gelişme aşamasında olan bir bilim dalıdır. Esasında yaşanan güçlükler ve sıkıntıları örnek aldığı Batılı modellerden ayırma ve özgün bir yapı ve kimlik kazanma süreci olarak değerlendirmenin doğru olacağı kanaatindeyiz. Ayrıca empirik ve kuramsal çalışmalarda ayrı ayrı karşılaşılan güçlüklerin yanı sıra ortak bir takım güçlüklerin varlığı bilinmektedir. Biz, çalışmamızda bu güçlüklerle ana başlıklar altında temas etmeye gayret ettik. Diğer taraftan güçlüklerin aşılmasında az da olsa çözüm önerileri sunmaya gayret ettik. Güçlüklerin nasıl aşılacağı ya da çözüm önerileri esasında din sosyolojisinin tabii gelişim seyri içerisinde ortaya çıkacaktır.

Bibliyografya

- Aydemir, S. (2005). "Türk Din Sosyolojisinin Temel Kimliği", *Türk Din Sosyolojisinin Temel Sorunları Sempozyumu*, 11-13 Haziran 2004, Çorum: Gazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Cangızbay, K. (1999). *Sosyolojiler Değil Sosyoloji*, Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Çelebi, N. (2004). *Sosyoloji ve Metodoloji Yazıları*, Ankara: Anı Yayınları.
- Çiftçi, A. (2003). *Nasıl Bir Sosyal Bilim Temel Sorunlar ve Yaklaşımlar*, Ankara: Kitabiyat.
- Freund, J. (1991). *Beşeri Bilim Teorileri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Gökçe, B. (1992). *Toplumsal Bilimlerde Araştırma*. Ankara: Savaş Yayınları.
- Günay, Ü; Taştan, A. V. & Çelik, C. (2005). "Türk Din Sosyolojisinde Yöntem Sorunu", *Türk Din Sosyolojisinin Temel Sorunları Sempozyumu*, 11-13 Haziran 2004, Çorum: Gazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Hekman, S. (1999). *Bilgi Sosyolojisi ve Hermeneutik Manheim, Gadamer, Foucault ve Derrida*, Çev. Hüsamettin Arslan-Bekir Balkız, İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Karasar, N. (1994). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Ankara: 3A Araştırma Eğitim Danışmanlık Ltd.
- Kuş, E. (2009). *Nicel-Nitel Araştırma Teknikleri Sosyal Bilimlerde Araştırma Teknikleri Nicel mi? Nitel mi?*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Meray, S. L. (1982). *Toplum Bilim Üzerine*, İstanbul: Hil Yayın.
- Mert, N. (2001). Türkiye'de Sosyal Bilimlerin Dine Bakışı, *Sosyal Bilimleri Yeniden Düşünmek*, Toplum ve Bilim/Değer Dergileri Ortak Çalışma Grubu, Sempozyum Bildirileri, Ankara: Metis Yayınları.
- Perşembe, E. (2005). Çağdaş Dünyada Din-Toplum İlişkilerinin Araştırılmasında Din Sosyolojisi Geleneğini Yeniden Düşünmek, *Türk Din Sosyolojisinin Temel Sorunları Sempozyumu*, 11-13 Haziran 2004, Çorum: Gazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Rabinow, P. & Sullivan, W. (1990). "Yorumcu Eğilim: Bir Yaklaşımın Doğuşu", *Toplum Bilimlerinde Yorumcu Yaklaşım*, Çev. Taha Parla, İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.
- Sezal, İ. (2002). *Sosyolojiye Giriş*, Ankara: Martı Kitap ve Yayınevi.
- Sezer, B. (1993). *Sosyolojide Yöntem Tartışmaları*, İstanbul: Sümer Kitabevi Yayınları.
- Sezer. B. (trsz.). *Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları*, Sümer Kitabevi Yayınları.

- Solmaz, B. & Çapcıoğlu, İ. (2006). *Din Sosyolojisi Klasik ve Çağdaş Yaklaşımlar I*, Konya: Çizgi Kitabevi.
- Trigg, R., (2005). *Sosyal Bilimleri Anlamak Sosyal Bilimlere Felsefi Bir Bakış*, Çev. Beyza Sümer-Filiz Ülgüt, İstanbul: Babil Yayınları.
- Türkdoğan, O. (1995). *Bilimsel Değerlendirme ve Araştırma Metodolojisi*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Yapıcı, A. (2005). Din Bilimleri Alanında Yapılan Empirik Çalışmalarda Karşılaşılan Metodolojik Bir Problem: Ölçek mi Olguyu, Olgu mu Ölçeği Oluşturmakta?, *Türk Din Sosyolojisinin Temel Sorunları Sempozyumu*, 11-13 Haziran 2004, Çorum: Gazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.

Structural Difficulties in Turkish Religion Sociology

Citation/©- Alperen, A. (2008). Structural Difficulties in Turkish Religion Sociology, *Çukurova University Journal of Faculty of Divinity* 8 (2), 81-98.

Abstract- *Meeting manifold method problems and structural difficulties in parallel with the increasing of the interest in Sociology of Religion and of the studies concerning this field in Turkey, is a fact. The two hundred years process which passed away since the Sociology emerged as a science, also became a history of method problems and disputations in Sociology. The method in social sciences and Sociology is an area which has an extensive philosophical background and which manifold disciplines had contributed in various respects. In the scope of Sociology the subject of method can not be comprehended without discussing what Sociology is and what kind of a science it is. Some of these problems had emerged from Sociology of Religion and some of them were derived from the approach to this issue and from the researcher.*

Key Words- Methodology, theoretical research, empirical research (survey), Religion Sociology.